

Norsk dødelighet blant de ti laveste i verden

Levealderen i 2000 var den høyeste noen gang i Norge, 81,4 år for kvinner og 76,0 år for menn - begge blant de ti høyeste i verden. Norges posisjon når det gjelder dødelighet er imidlertid ikke fullt så god som den har vært tidligere. Levealderen er høyest for japanske kvinner og islandske menn. Den varierer fra 36 år i Botswana til 81 år i Japan (for begge kjønn). Økningen i forventet levealder fortsetter i de aller fleste land, selv om det finnes en del unntak. I Russland og enkelte andre land i Øst-Europa har levealderen sunket på 1990-tallet, særlig for menn. Aidsepidemien har redusert levealderen dramatisk i flere land, spesielt i det sørlige Afrika.

Forventet levealder

Med det mye brukte uttrykket "forventet levealder" menes det vanligvis "forventet levealder ved fødselen". Dette kan tolkes som antall år en nyfødt kan *forvente* å leve under de gjeldende dødelighetsforhold. Forventet levealder kan også beregnes for andre aldre, f.eks. forventet gjenstående levealder for 80-åringer. Forventet levealder beregnes ut fra aldersavhengige dødssannsynligheter for hvert kjønn for den perioden vi ser på, som regel ett kalenderår. Den *faktiske* gjennomsnittlige levealderen til en kohort (fødselskull) kan imidlertid først beregnes når alle personer i denne kohorten er døde, dvs. etter over hundre år. For nærmere diskusjon av forventet levealder, se Foss (2000).

Norge: Økning i nesten to hundre år

I Norge har forventet levealder økt jevnt de siste årene, slik den med få unntak har gjort i snart to hundre år. Levealderen har stort sett steget raskere for kvinner enn for menn, men de siste årene har dette snudd, se figur 1. Siden 1990 har forventet levealder gått opp med 2½ år for menn og 1½ år for kvinner. I 2000 var forventet levealder ved fødselen i Norge 76,0 år for menn og 81,4 år for kvinner, som er de høyeste verdier som noen gang er registrert for Norge.¹

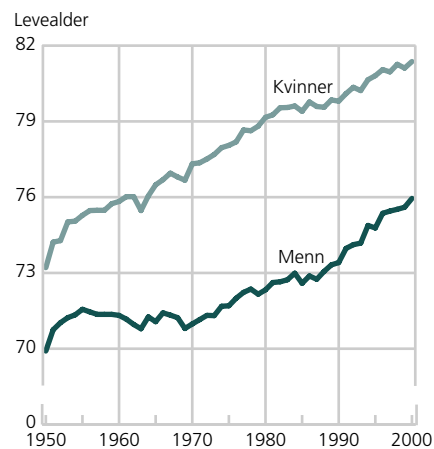
Globale forskjeller

Globalt er dødeligheten lavest i Vest-Europa og Nord-Amerika samt de "oversjøiske" industriland Australia, Japan og New Zealand, se figur 2. Imidlertid er det en rekke utviklingsland som har oppnådd en levealder som er høyere enn i en del rike utviklede land. For eksempel var levealderen i 1998 høyere enn i Danmark i Singapore, Costa Rica, Kuwait, Barbados, Cuba og Brunei Darussalaam. Disse regnes alle som utviklingsland, om enn ikke blant de minst utviklede.

I internasjonal sammenheng er det bare en drøy håndfull land som har høyere levealder enn Norge, se figur 3. I seks land lever mennene lenger og i åtte land lever kvinnene lenger. Japan har den høyeste forventede levealderen for kvinner i verden, med 84,6 år, mens menn har en forventet levealder på 77,6 år. Det er bare islandske menn som lever lenger enn japanske menn. Det er sannsynligvis flere grunner til at levealderen er høy i Japan - en av årsakene kan være et sunt kosthold med mye fisk. Dødeligheten i

Helge Brunborg og
Aslaug Foss

Figur 1. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. Norge. 1950-2000

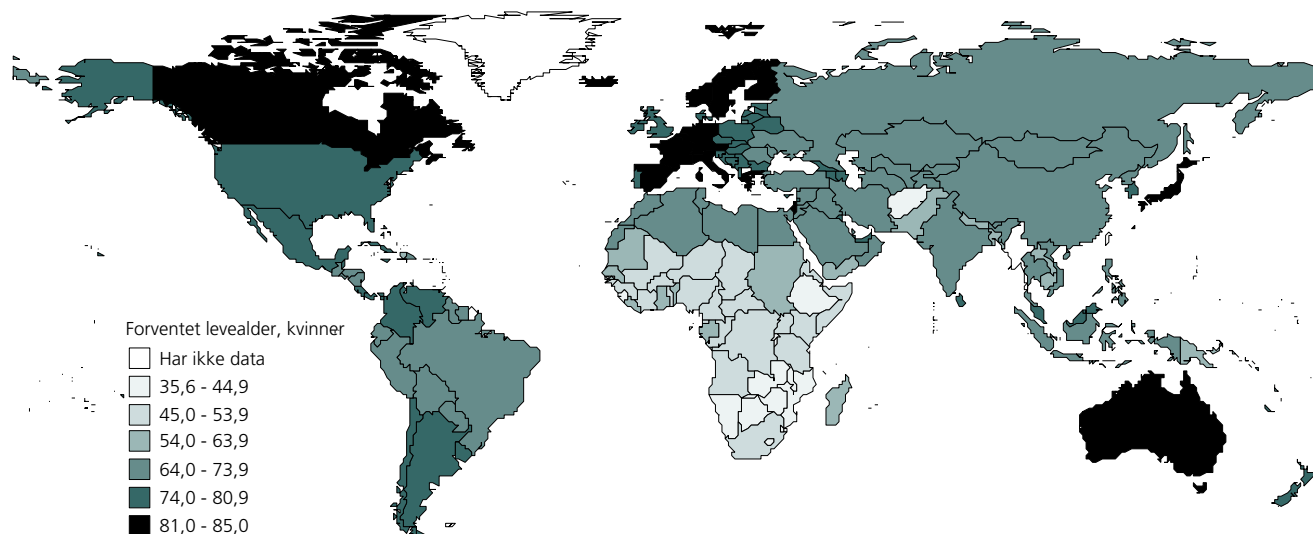

Kilde: Mamelund og Borgan (1996) oppdatert med tall fra Statistisk sentralbyrå.

Helge Brunborg er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (helge.brunborg@ssb.no).

Aslaug Foss er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for statistiske metoder og standarder (aslaug.hurlen.foss@ssb.no).

Figur 2. Forventet levealder for kvinner. Hele verden. 2000-2005

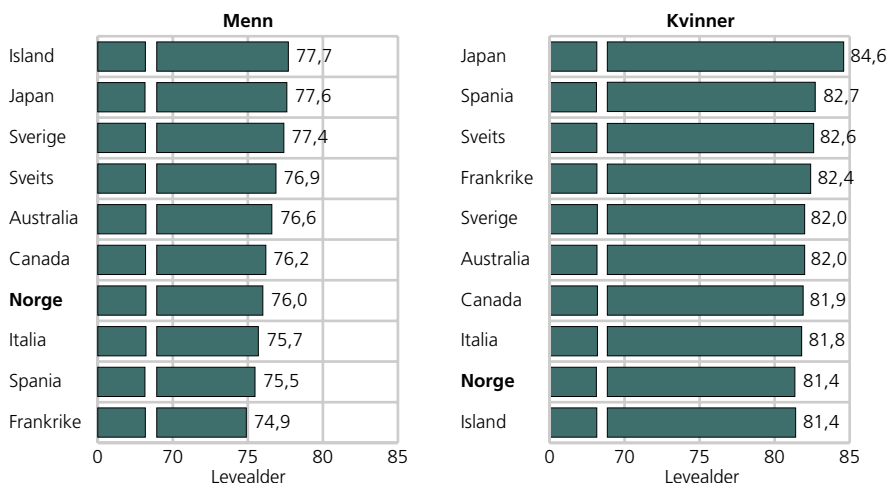
Kilde: De forente nasjoner.

Japan vil fortsette å minke, ifølge FN, slik at forventet levealder i perioden 2000-2005 kan komme opp i 85,0 år for kvinner og 77,8 for menn, noe som nesten ble oppnådd allerede i 2000.

I Europa er det bare tre land hvor mennene kan forventes å leve lenger enn de norske, nemlig i Island, Sverige og Sveits, mens kvinnene lever lenger i fem land - Spania, Sveits, Frankrike, Sverige og Italia, se figur 3.

De fleste land i Vest-Europa har, i likhet med Norge, økt sin gjennomsnittlige levealder med 1-3 år i løpet av de siste ti årene. I 2000 var det 18 land i Europa hvor den forventede levealder var over 80 år for kvinner og 13 land hvor den var over 75 år for menn.

Figur 3. Forventet levealder ved fødselen for menn og kvinner i de ti land som har høyest verdi. 2000¹

¹ Canada 1998, Frankrike 1999 og Italia 1998.

Kilde: Council of Europe (2001), bortsett fra Australia, Canada, Japan, Sverige og Norge, hvor opplysningene er hentet fra hjemmesidene til de respektive statistikkbyråer.

Det kan synes overraskende at søreuropeere, som greske og kypriotiske menn og franske og spanske kvinner lever lenger enn i Norge, fordi vi er av den oppfatning at vi lever så sunt.

Kina, som er det mest folkerike landet i verden, hadde i 1990 en levealder på 70,5 år for kvinner og 66,8 år for menn (United Nations 2000). Ifølge prognosene til FN vil forventet levealder i perioden 2000-2005 være 73,5 år for kvinner og 69,1 år for menn. Selv om fødselstallene i Kina minsker, så vil folketallet fortsette å øke fordi det er store kull som nå får barn og fordi dødeligheten synker.

Japan: kraftig vekst

Globalt er det fortsatt Japan som ligger i teten når det gjelder levealder. Japan har hatt en enestående dødelighetsutvikling de siste 50 år. I 1950 var levealderen bare 59,6 år for menn og 63,0 år for kvinner, litt over 10 år kortere enn i Norge. Siden har den japanske levealderen økt kolossalt, i begynnelsen med nesten ett år per kalenderår! Norske menn ble passert i 1975 og norske kvinner i 1983. Og fortsatt øker den japanske levealderen, om enn i noe avtakende takt. I 2000 var forventet levealder for japanske kvinner hele 84,6 år, langt den høyeste som noen gang er registrert i noe land, se figur 3. Dette er hele to år høyere enn den nest høyeste levealderen, for Spania. Japanske menn er imidlertid ikke like suverene som kvinnene, da de lever litt kortere (0,1 år) enn de islandske mennene. I forhold til japanerne kan altså norske menn forvente å leve 1,6 år kortere og norske kvinner 3,2 år kortere.

I 2000 var forventet levealder for japanske kvinner hele 84,6 år, langt den høyeste som noen gang er registrert i noe land.

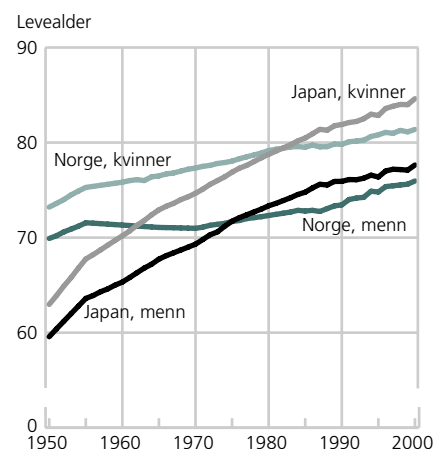
Dødelighetsutviklingen i Norge ligger om lag ti år etter utviklingen i Japan for menn og 12-13 år etter utviklingen for kvinner, se figur 4. Det er uklart hva som er årsakene til at Japan har hatt en så oppsiktsvekkende utvikling på dette feltet og at Norge har sakkett såpass mye akterut, også i forhold til andre europeiske land. Dersom vi ser på de 45 land som er med på Europarådets oversikter over forventet levealder, var norske menn i 1980 på 2. plass, i 1990 på 7. plass og i 2000 på 4. plass, dvs. en liten framgang på 1990-tallet. Posisjonen til norske kvinner var 2. plass i 1980 og på samme plass (åttende) i 1990 og 2000 (Council of Europe 2001. Vi ser bort fra det lille landet Malta, som ikke var med i 1980.)

Mennene haler innpå kvinnene

Norske kvinner kan nå forvente å leve omtrent 5½ år lenger enn mennene, noe som er en markert nedgang siden 1986, da kjønnsforskjellen var på topp med hele 6,9 år. Det har vært en betydelig oppgang fra den "normale" differansen på 2-4 år, som vi hadde i perioden 1850-1950, bortsett fra under 2. verdenskrig, se figur 5. I Europa er det sju land som har mindre kjønnsforskjell enn Norge, og en rekke land som har større, spesielt i Øst-Europa. I Russland kan kvinnene forvente å leve hele 12,2 år lenger enn mennene.

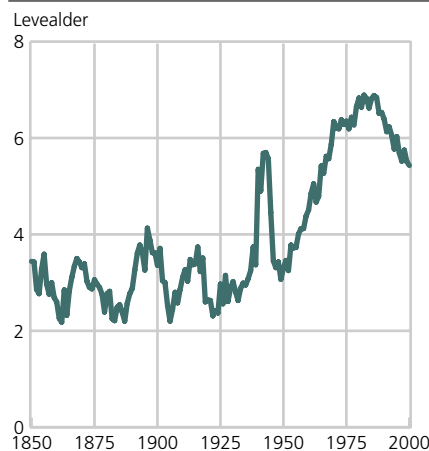
Levealdersforskjellen mellom kjønnene avtar i de fleste europeiske land. I Sverige er kjønnsforskjellen et snaut år mindre enn i Norge, men utviklingen de siste 15 årene har vært nesten parallell, se figur 6. I Japan, derimot er det ingen tegn på tilnærming. Der har forskjellen økt jevnt fra 3,4 år i 1950, omtrent som i Norge, til 7,0 år i 2000.

Figur 4. Forventet levealder ved fødselen for japanske og norske kvinner og menn. 1950-2000

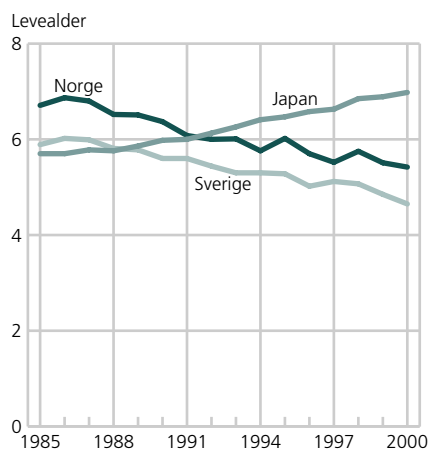
Kilde: Nettsidene til de statistiske sentralbyråer i Norge og Japan.

Figur 5. Forskjell mellom kvinner og menn i forventet levealder. Norge. 1850-2000

Kilde: Mamelund og Borgan (1996) oppdatert med tall fra Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Forskjell mellom kvinner og menn i forventet levealder. Norge, Sverige og Japan. 1985-2000

Kilde: Nettsidene til de statistiske sentralbyråer i Norge, Sverige og Japan.

1. Statistikk om norsk dødelighet og levealder kan finnes på <http://www.ssb.no/dode/>.

Litteratur

Council of Europe (2001): *Recent demographic trends in Europe 2001*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Foss, Aslaug Hurlen (2000): Hvor lenge kan jeg leve? *Samfunnsspeilet*, 3, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200103/06/>

Mamelund, Svenn-Erik og Jens-Kristian Borgan (1996): *Kohort- og periodedødelighet i Norge 1846-1994*, Rapport 96/9, Statistisk sentralbyrå.

United Nations (2000): *Long-range World Population Projections: Based on the 1998 Revision*. ST/ESA/SER.A/189, United Nations, New York.

United Nations (2001): *World Population Prospects, The 2000 Revision. Volume I: Comprehensive Tables*. ST/ESA/SER.A/196, United Nations, New York.

Øst-Europa

Da omveltningene skjedde i Øst-Europa, begynte dødeligheten å øke og spesielt i Russland. Fra 1988 til 1994 sank forventet levealder i Russland med hele 7 år for menn og 3 år for kvinner (Council of Europe 2001). Blant menn var det spesielt voldsomme dødsfall som trafikkuulykker og selvmord som økte. Levealderen har etter 1994 økt noe, selv om den fortsatt er lav. Forventet levealder i Russland ligger nå på 72,2 år for kvinner og 59,0 år for menn. Dette er henholdsvis 10 og 19 år under toppnivået i Vest-Europa. Det er imidlertid ikke alle land i Øst-Europa som har hatt en like negativ utvikling. Estland, for eksempel, har i løpet av de ti siste årene økt sin gjennomsnittlige levealder med 1,5 år for kvinner, mens mennene har den samme levealderen som for ti år siden. I likhet med russiske menn var den på et bunnpunkt i 1994. I motsetning til i Vest-Europa har kjønnsforskjellen økt i Øst-Europa i løpet av de ti siste årene.

Afrika og aids

I land som er hardt rammet av aids eller krig opplever man også en økende dødelighet og dermed at levealderen synker. Aids vil føre til at forventet levealder synker kraftig i det sørlige Afrika. FN har beregnet hvordan aidsepidemien påvirker forventet levealder i perioden 2000-2005. I Botswana, som er det hardest rammede land i verden, er det beregnet at forventet levealder nå er 36 år, mens den ville vært oppe i 70 år hvis aidsepidemien ikke hadde eksistert. Det vil derfor dø svært mange i Botswana i de neste årene. Det er imidlertid en god del usikkerhet i disse beregningene, bl.a. fordi opplysninger om dødsfall er langt dårligere registrert enn i Norge og andre vestlige land.

Hvor gamle kan vi bli?

Dødeligheten har sunket nesten overalt i verden i de siste 50 år, men det er fortsatt store variasjoner. Aidsepidemien har ført til en oppgang i dødeligheten i en del land, særlig i det sørlige Afrika. FN antar at levealderen vil fortsette å øke, etter noen år også i de land som er rammet av aids.

Fagfolk diskuterer hvor høy levealderen kan bli, men ingen kan selvsagt være sikre på dette. Som nevnt, er den høyeste forventede levealder som noen gang er registrert 84,6 år for japanske kvinner og 77,7 år for islandske menn. I dag er forventet levealder for begge kjønn kombinert 65 år i verden som helhet og 76,7 år i Nord-Amerika, som er den region som har lavest dødelighet (United Nations 2001). I sine befolkningsframskrivninger til 2050 regner FN med at levealderen vil øke til 76 år i verden og til 82,7 år i Nord-Amerika. Og i sine ekstremt langsiktige framskrivninger, som går helt til 2150, regner FN med en ytterligere økning overalt (United Nations 2000). Kvinnene i Nord-Amerika vil ifølge FN kunne regne med å leve hele 92,7 år i 2150 (og europeiske kvinner litt kortere, 91,4 år). Dette er omtrent 12 år over dagens nivå, men "bare" 7 år over levealderen til japanske kvinner. Om dette er for optimistisk eller pessimistisk er ikke godt å si. Tidligere framskrivninger har vist at ekspertene som regel har vært for pessimistiske når det gjelder bedring av levealderen.